

УЛУРО АДО

ХАРСА ООННЬУУР ХАРАЛДЫКТАРЫМ

САХА СИРИНЭЭБИ КИНИГЭ ИЗДАТЕЛЬСТВОТА
ЯКУТСКАЯ * 1977

У49 **Улуро Адо.**
Харса оонньуур харалдыктарым.
(Проталины. Стихи). Якутск. Кн. изд-во,
1977.

112 с. На якут. яз.

В сборник стихов молодого юкагирского поэта включены стихи, отражающие различные грани дум и настроений современных его земляков.

У $\frac{70403-52}{M137-77}$ 38-77

© Якутское книжное издательство, 1977

* * *

Күндүттэн күндүм —

мин ийэм:

Күөгэйэр күннээх халлааны,

Күөрэгэй ырыалаах санааны,

Кини бэлэх биэртэ ийэн!

Күндүттэн күндүм —

кэргэним:

Ситэ олорботох олохпун

Салгыах сайаҕас оболорбун

Сүрүбэр сылыппыт биэбэйим!

Күндүттэн күндүм —

табам миэнэ:

Кини быдан үйэлэртэн

Көтөбөн-сүгэн ильдэ иһэр

Космос киэнг киллэмигэр!

ИЙЭМ МӨССҮӨНЭ

Ийэн хаартыската суох диэнгин
Этэн турардааххын биирдэ.
Онно мин эппит эппиэппин
Умнубаппын хаһан да:
— Дьэ тоҕо турабын,
Көрүүй эн тулабын,
Бу мыччыстаҕас туундара —
Ийэм эрэйдээх иэдэстэрэ!
Тымыр курдук сырдык сыккыстара —
Ийэм чэрдээх илиилэрэ!
Күлүмүрдэс уулаах көлүйэлэр
Күн ийэм курдук көрөллөр.
Кырыарбыт будьурхай талаҕа —
Кырдыаҕас ийэм баттаҕа.

Сыһабын, доборум! Сыһабын!
Бу көстөр барыта —
Мин ийэм мөссүөнэ!
Чэ, көрүүй эн, көрүүй тулабын —
Үчүгэй да ийэлээх эбиппин.

* * *

Билэбин дуо үрүң көмүс үрүйэлэр
Халлааныгар халыһыйар кыраайдара баарын?
Сулустарга муммут ырыалар ирээрилэр
Онно дьон сүрөбүр түһэллэр түүн аайы.

Мин онно аан маннай сааскы саһарҕаны
Сугун уутунуу дуоһуйа испитим,
Саҥа төрөөбүт тугуту соһутумаары,
Сир ийэ сэрэнэн тыһнарын сэрэйбитим.

Бэлиэтин көрбүтүм онно биир дыктини:
Уот куйааска көлүйэ уутугар
Сөтүөлүүр кэриэтэ дьэгдыйөөри,
Харах харахха сөтүөлүөн баҕарар.

Итэбэйбэт буоллаххына эбэн этэбин —
Онно хотугу тон буору табалар
Сылаас биһиктин таптыылларын бэлиэтин
Одохторун устата кинини ууруулар.

* * *

Адам сыйдам табаларын
Туркутугар олорсуһан,
Айанныыра оҕо сааһым
Туналбан туундаранан.

анаата быыкайкаан
ба буолан дыкти
зы туундаратынан
ырын билбэт этим.

балар табалара
сырдык санааны
лэрин билэн баран
ээбитим даҕаны.

кинигэ биирдэ миигин
хталаан туппуга,
абалыы кини миигин
эки бурҕачыппыта.

эн өр эриспитим,
эн уһуйулламмын
аһааныырга үөрэммитим
Бэйэм сэмэй ырыаларбын.

Лермонтов — мин учууталым,
Мин таптыыбын эн улуу
Поэзияҥ буур табатыҥ
Адам миинэр буурунуу.

* * *

Буурба модун муона тостон
Булгунных үөнэ түһэр,
Күүһэ-уоҕа эстэн, онтон
Күтүр кыһын көннүөрэр.

Үчүгэйиэн, көрүҥ эрэ!
Үөрүү кууһан, туундара
Ыраас имэ бу тэтэрэн
Ыллыы, сырдыы сытара.

Маннык кэмгэ далбардаал
Мин олус таптыбын —
Аллаах табабын ньуоҕулаан
Аймахтарбар айанныырбын.

Тугун бэрдэй, бүү тохтор
Туйах туйаарар ырыата!
Тыһырбас, муос тостор,
Тымны тыаһа буолбатах!

Табам ойдоҕун аайытын
Талбаара иэйэн иһэбин.
Саас кыайбыт ырыатын —
Сүүрээн тыаһын истэбин.

Били модун буурба муоһун
Булгу охсубут сүүрээннэр
Булгунных үрдүттэн олуһун
Бугуһуйан, түһэн иһэллэр!

Түнэн иһэллэр тараадыан
Таба садарах муһунуу...
Күөллэр муустарын туһаайан,
Көнгү түһүөх курдук дуу...

Оо, төһөлөөх охсуһуунан,
Олуйсуунан, харсыһынан
Сааскы кэммит кэлэрий?
Сүрэхпитин үөрдэрий?..

* * *

Эргэ арбагас курдук,
Ибили ыстанна талах сутуката.
Талах үөһүн көрөн турдум —
Сүүрээннэрэ бөһүйэн барбыта.
Ол эрэри
Уйгулаах сүүрээннэр
Тонмокко тон кыһыны туоруохтара,
Күөх сааһы уруйдуу көрсөттөр,
Сырдык долгунунан
Айааран туруохтара.
Арай лынкынас сэбирдэхтэр
Силистэригэр
Сылаас ырыалары тиэрдэр,
Симик, кырачаан ол-бу сийктэр
Тонгор, умуллар, сүтэр эбиттэр.
Ону көрөн,
Киһи сөгнүк одуулуо:
Талах титирэс уһуктара
Тамныыр
Алтан сулустарын...

ТЭКИ ОДУЛОККА

Отут биир эрэ сыл кыһына,
Одулок, эйиэхэ иттибит,
Отут биир эрэ сыл сайына
Оһуорун эйиэхэ тэлгэппит.
Ол эрэн кырдыар сааска да диэри
Кыаллыбаты эн айбыккын,
Аймахтаргын — дьүкээгирдэри
Аатырдыаххын аатырпыккын!
Аны биһиги айанныбыт,
Адъас сатаммат — хааларбыт!
Эйигиттэн — убайбытыттан
Элбэҕи айар баҕаттан...
Эдэр булчукка аҕа булчут
Этэр эбээт: «Хаамп кудуччу!»
Тэки, эн итинник этэҕин —
Тиэтэйэн, инники иһэҕин!..

* * *

Оо, дьикти да дьикти!
Көтөрдөр кэрэ сагаларын,
Көрдөөх дьырылас тойуктарын
Обуруо курдук тиһинэн,
Оһуор огостон, симэнэн
Киэргэммит да киэргэммит
Киэнг халлаан ийэбит!

Оо, кэрэттэн да кэрэ!
Сиһик, ыарҕа сәбирдәҕин
Сытын сыты минньигәһин
Чәмәлийәр иәдәһигәр,
Чәғиән-чәбдик бәйәтигәр
Ытыһан ылан ыһыммыт
Ытык, талба айылҕабыт!

Аны сүүс сылыһан
Атын, кыраҕы хараҕыһан
Ким эрә итини көрүө,
Кэрәни кэрәхсәэн үөрүө!
Оо, добоор, оччоҕо
Орто аан ийә дойдуга
Киһини сымыйанан киртитәр
Киһи мәлийдәр, сүттәр!!

ДЬҮКЭЭБИЛ УОТА

Дьүкээбил уота...
Дьүкээбил уота
Түстэ дии үөһэттэн.
Түүппэхтээх түүн үөһэ
Дьэргэйэр сырдыктан
Дьэнэһийдэ, чуумпурда.
Сырбангалыыр
сып-сырдыктан
Сылайда дуу бэл түүммүт?
Дьөбөйоно ээ, быһыыта,—
Тон хаары үллүммүт
Томторбут кытта
Токуруйа түүрүллүбүт.
Халлаан анна
Хамнаабат гына,
Күөл онно
Көгү тонно.
Сулус үлтү ыстанар
Суостаах тымныыта,
Тыын быстар, санаа
сарбыллар
Чымаан тымныыта
Таггары сатыылаата.
Эһэкээммит Мэруубут
Эйэнгэлиир
Итии кутаатыгар
Иттэн, сыранан
Хоммут киһи ньии!
Онтубут баара

Олус да үөһээ
Умайар эбит дии,—
Харананы эрэ үүрэн,
Халлааны сиппиирднн...
— Ханнаый Эйэнэ
Халааннаах итинг,
Ханнаый Эйэнэ
Харааннаһар сүрэбин?
Туспа уот тобоҕо
Урукку олох күлүгэ
Тымныы уот эбиккин,
Дьэргэлгэн эбиккин!

* * *

Өбүгэлэрим
Үрүк кубаҕай өтөхтөрүн көрдөрбүн эрэ
Мин этим тардар.
Кинилэр номоххо хоһуллубут
Оһуордаах олохторо,
Эмиэ син биир бэйэлэрэ чочуйбут
Үтүөкэн ырыаларыныын
Оттубут кутааларын анныгар
Күл буолан көмүлүннэхтэрэ...

Ый ыалдьан өлбүт ол ынырык дылыгар
Бэл мэник тыал киэнг туундараҕа,
Сытыйбыт кынаттарын быластыы быраҕан,
Куттаныы хапчаанын түгэбэр сыппыта...
Өрдөөбүтэ этэ ол өлүү-сүтүү,
Кэл туонан көрдөн ааспыт кэмэ.
Ол эрэн билигин да мин өтөхтөрү
Көрөбүн ээ куттана, дыксинэ!
Санаабар, онно ый ынчыктыыр,
Тыал энэлгэннээхтик ытыыр!

Санаабар, арбаҕар баттахтаах обонньор
Ол өтөхтөртөн ойон тахсан,
Амырыын айаҕа харааран,
Мингин күлүү-элэк оҕостуо.
Санаабар, кини хатаннык хаһыраат,
Мин норуотум ойдубут суолун
Хоннобун анныттан ойутан таһаараат,
Атабым анныгар быраҕыа!

Дьиксинэ, куттана көрөбүн
Өбүгэлэрим бу өтөхтөрүн.
Ол эрэри мин ол туһунан тобо
Сага таһааран бу толкуйга түстүм!
Кус-хаас тойугуттан үргүбүт тыалтан, бадаба,
Дьэбиннирбит талахтар намчы сэбирдэхтэрэ
Итиннэ буруйдаах курдук сибигинэстэхтэрэ.

* * *

Былыр озорбут эбиттэр
Бу манна сэрииттэ бистэр.
Харах уугун тобоннор,
Хаан бөбөнү халытаннар.
Өтөргө диэри ол дьоннор
Өспүт, омоон ыллыктара
Сүтэ-сүтэ холбоһоннор
Сир үрдүнэн сыналлара...
Кинилэр көрдүүр курдуктара
Күлэ да суох лачидэдуоллары,
Кэлин, оһон хаалбыттара
Кэнэн үйэни санатымаары.
Сир кийитэ! Эн оннук
Сүтэр ыллыгы хаалларыма...
Аал уоккун отун куруук,
Төлөнү эрэ төлө тутума!

* * *

Сулустар соботохсуйан,
Соххорунан көрүүхтэрэ,
Муус күөллэр мунатыһан,
Түгэхтэрин түөрэ эргитиэхтэрэ.
Харанга дьылба хайысхата
Хаайан-түүйэн ыктабына,
Бары барамай барыта
Манньык буолар бабайыта,—
Уоттаах тыллаах дабаны
Уота-күөһэ умуллуоҕа,
Сытыы өйдөөх дабаны
Сыппаан-санныыйан хаалыаҕа,
Хоодуот-хорсун дабаны
Кун-сэдьыалай буолуоҕа.
Арай Ильич эрэлэ, эрчимэ
Олоххор тыгар буоллабына —
Суолгар сырдыа
Күн күлүмэ,
Дууһаҕар ыллыа
Дьол кыталыга!...

* * *

Мин аттыбар турар
кырдыаҕас таба.
Агар хараҕа суох.
Алыс дьүдэх.
Көлүүр, таһаҕас
сыратын быһан,
Көһүйбүт,
бүппүт көрүҥнээх.
Атаҕар эрэ аргый уйуттар.
Арааһы тобулан толкуйдуурдуу,
Аарыма муостарын
аллара санныытан,
Кэбинэр биир кэм, утуктуу.
Оччобуна
кини хоччооххой нэдэһинэн,
Үйэлэри туораабыт
үһүйээннэр курдук,
Тонго-тонго тохтоллор,
суол тэлинэн,
Көрбөт буолбут көмүскэтин
уулара.
Эргиллиэ суоҕа киниэхэ
аны
өдөрэ,
Эрийсиэ суоҕа
аны
сырсыыга.
Хааллаҕа аны
кууллуйан этэрэ,

Қыһаммат буолла аны

ньуобуга.

Ол эрэн

кيني билигин да күүтэр

Ойор күнэ иккинн тахсарын —

Туналбаннаах туундаранан көтүтэр

Туркуну ким эрэ аҕаларын...

* * *

Аастыйбыт төбөлөөх Албай хайам!
Сэбирдэх курдук саһарымтыһа
Өлбөөдүйдэ дуо, ама, дьүкээгир ырыата,
Өрөгөйдөөх тыла, сангатын сатата?!..

Эрэлбин маамыкта курдук түмэн,
Инним диэки бырахтахпына,
Сытыйбыт муостары ажалбат ээ!
Ажалар дьүкээгир ырыатын!

Аастыйбыт төбөлөөх Албай хайа,
Аар кырдыаҕас, эт эрэ, даххаһыйа:
Үйэбин монгоон, эн түөһэйдийэн?
Үтүө кэминг ааһан, түлэкэдийдиэн?..

Албай хайам, таах хаадылаама.
Аһына-аһына, миигин тургутума.
Ааспыт хаһыл сааскын санаа
Уонна
Биир дьоллоох мичээргин
Миэхэ анаа.

* * *

Мин төрүт өбүгэлэрим
тобуоруйбут эйгэлэрин,
Биир эмэ бэлиэни билээри,
эргийэбин.
Дуоспуруннаах туох да көстүбэт.
Туох кэлиэй, өрдөөбүтэ бэрт.
Үгүс сыллар-күммүр
көмүктэрэ-көмнөхтөрө
Өбүгэлэрбин саба түһэн
көмнөхтөрө.
Мин арай, саһарбалаах сырдыктан
Саһа ырыанан
хабылыктана оонньуубун.
Күрүлгэн сүүрүк буолан кутулар
Кэлэр кэмим кэскилтигэн
дуоһуйабын.
Үөр кыталыкты кылбаһан
Үрүк таас дьилэр туруохтарын
саныбын.

* * *

Мин дьаданы өбүгэлэрим
Миңньигэс, талы түүллэрин
Истэрим — илим балыга этэ
Итиэннэ таба эмис этэ.

Ойон, ыстанан тураллара
Обону-кэргэни үөрдээрилэр...
Онуоха кураанах олгуйдара
Огоччу одуулуур этилэр...

Аляска эскимостарыгар,
Сир аччык чабардарыгар
Үкчү итинник түүллэр
Үөмөн кэлээт сүтэллэр.

Оттон миэхэ бу бүгүн
Одуул дьоллоох уолугар
Сибэккилээх сааскы түүн
Сырдыыр, ыллыыр дууһабар.

Ол иһин бабарабын
Түүн түһээн да туойарбын
Кинилэр эмиэ истиэхтэрин,
Көрөн илэ үөрүөхтэрин!

* * *

Аар кырдыаҕас — пенсионер ити
Ачыкытын тобо эрэ кэтэн,
Сир сүрэгин тэбиитин истээри
Спидолаҕа кулгааҕын тирээтэ.

Хаанымсах бомба уйулҕанын ортотугар
Ханна эрэ ырыа дуораана быстар.
Онуоха оҕонньор
Үрүг хаастарын түрдэһиннэрэр.

Ханна эрэ ачык оҕо ытыыр.
Харгыйбыт ол оҕоҕо ас көрдүү,
Сибилегин биэриэн баҕарбыттыы,
Сибиеһэй таба этин көрбөхтүүр...

Сааскы талах сэбирдэбэр
Самыыр таммаҕа олорбут.
Күөх чөмчүүк ол таммахха
Күн чабыллара оонньоуулар.

Билэбин, сотору күн уотун күлүмэ
Күөрэгэй күөмэйигэр кутуллауо —
Чэгин күнүнэн биһигини эбэрдэлиин,
Дьикти тойугунан туундара туолуо.

Спидолатыттан оҕонньор араһсан,
Испийскэ маһынан хастан,
Куһаҕан түүлүү хобдох сонуннары
Хостуур быһыынан, кулгааҕын ыраастыа.

Көһүйбүтүн көннөрөн, ол эрэ кәнниттән,
Көп лабыкталаах томторго барыаҕа,—
Урдус бөрөлөртөн, атын да өстөөхтөн
Улуу Ийэ сирин баайын — табаны харыстыы.

* * *

Уу-чуумпу...

Арай мин айар сага ырыам

Күнү нарын тылларынан уһугуннара

Көтөр

Туундара киэн дуолунан.

Оол көстөр булгунных үрдүгөр

Сааскы курупааскы курдук эриэн ураһаба

Билигин

Тымтан саһаба умайдаба...

Ийэм нарын илиилэриттэн

Сириэдийбит уоттан

Таба үүтүнүү үп-үрүн буруо

Күнү утары набыллык үөһэ дайара

Оо, үчүгэйиэн!

Уу-чуумпу.

Ырыам устар

Сырдаан эрэр туундараба.

Үөрүү долгуннарынан ыга кууһуллан

Сүрэҕим минньигэстик сылаанньыйар.

Эмиэ бу түүн хаана суох ааспытттан,

Уһуктан эрэр сарсыарда ичигэһиттэн

Уонна дьонго тугу эрэ онорбуппуттан

Мин үрдүүбүн, өрөгөйдүүбүн!

Ол эрэн

Күн маннайгы сарданалара

Талах чараас сэбирдэхтэригэр үнкүүлээтэхтэринэ

Сүрэхпэр хаттаан сабыллар

Киэн, чээлэй санаа:

Билигин баар буола түстэрбин
Киниэхэ хаһан да кэлбэт дьолун
Суохтуу ытыыр
Эскимоска кыыс аттыгар,
Уонна амарах тарбахтарбынан
Кини баҕа санаалыы дирик
Хара харахтарыттан
Ахтылҕанынан туолбут кутурҕаны
Сымнаҕастык, сылаастык согуохпун.

Бэлэхтиэм этэ ол кыыска
Бу ыллыыр ырыабын,
Күүттүн, күүттүн кини
Көлөр кэнчээри ыччаттарыттан
Үгүс үйэлэргэ тийэр үрдүк эрэли!

* * *

Тыг хатыыта хоһооннорбун
Сабах кырыытынан мэччитэ сылдьан,
Бэйэм да билбэппинэн ардыгар
Табаһыттарга ымсыырабын.

Кинилэр курдук, арааһа,
Күүс-уох эстэрин билиммэккэ,
Кутаа оттунан тахсар саһарбаны,
Кыл түгэнэ кэрэ түгэни
Көрсөрүм буоллар, хойуу чэй иһэ,
Доҕоттордуун сэлэнэ,
Доргуйар бу кыһынҥы тайбаба
Дьиэбэр курдук сананам этэ.

Санаа курдук үөһэ тардыһар
Сылаас кутаа төлөнүгэр
Сыраллыбыт чааннык үҥкүүлүүр,
Биэлсэр кыысчаан, эт эрэ,
Сүүскэ бычыгыраабыт көлөһүн
таммаба,
Сүүмэх баттах, кырыарбыт хаас
Эйиэхэ тугу кэпсирий?
Эт эрэ, бабар, хом түһүү буолаарай?

Оо, суох. Оннук буолбатах —
Бастыг табаһыт хаһан да
Билиммэт санааргыыры.
Ити көлөһүннээх
Инчэбэй баттах сабар сүүһүгэр

Йнэн-бүгэн сйлдьяр үгүс кистэлэн —
Набыл-холку сүрэх кутаата
Уонна ырыа барыны тыынныыр
Уран дыкти алыба.

Дээ, ол иһин,

табаһыт доботторбор,

Ырыа айабын (хаһыта суох

ырыаларбын),

Ыраас хаарга тыг хатыыта

Көгүл көччүйдүннэр

Көй үгүс таба үөрүнүүн

мин хоһооннорум.

АКАА КӨНДИЭБЭ

Туундарам устун тымны тынынан буруолуу,
Бүтэй чуумпу ообуй ситимин хайыта тыытан,
Күн тахсыытын көрсө, саһарбаны тутуох курдук,
Ким эрэ көтүтэр
күүстээх ыттарынан.

Дьикти — бачча эрдэ кини тугу көрдүүрүй бу?
Ханнык кынаттаах санаа тиэтэтэрэ буолуой?
Биитэр дорбооннору томтордорго тоһоһолуур дуу?
Биитэр чуумпу ообуй ситимин алдьатаары сүүрдэр
дуу?

Дьэ итини соботобун кыайыа дуо кини?
Хата, чуумпу ообуй ситимэр бэйэтэ киирэн биэриэ!
Оччоҕо
уһуктубатах баҕа санаа эрэ буолан,
Кини үрдүнэн ааһыа тымны тыына буруолаан.

Туундарам устун тымны тынынан буруолуу,
Бүтэй чуумпу ообуй ситимин хайыта тыытан,
Күн тахсыытын көрсө, саһарбаны тутуох курдук,
Ким эрэ көтүтэр
күүстээх ыттарынан.

Тугу көрдүүрэ буолуой кини? — Ахтыбыт баҕа
санаатын!

Сааскы чараас саһарбалы уйаҕас,
Кырасыабай кыыс уһунуу намчы, сылаас,
Кини аайы көстүбэт истиг баҕа санааны!

Оннук бажа санааттан хоту сирбитигэр
Хас сүрэх ахсын итии тына илгийэр,
Оннук бажа санааттан дьыл хайа бажарар күнүгэр
Хотугу сир кыратык да буоллар итийэр.

Туундарам устун тымны тынынан буруолуу,
Ким эрэ көтүтэр
күүстээх ыттарынан.

Истэбит дуо,
ити мин кырсаһыт убайым
Сыарба мунунан кылааттаах
эһиэхэ көтүтэр.

* * *

Бу бороохтуйан эрэр тугутчаан
Букатын кими да билбэт,
ийэтиттэн ураты.

Аныха диэри көрө илик кини
Арагаччылыах ааттаах
айбыт абатын.

Оттон ол абата,
Былабайга былдьаппатах буоллабына,
Манна чугас баар буолуохтаах.
Кини манна
биир быыкайкаан сүрэх

Ахтан муннанарын
таайбата абалаах.

Тугутчаан олус да бабарар,
Оҕо дьолуттан туймаарыйа,
Абатын кэтит ойобонун
Аччыгыйкаан муонунан
аргыый кэйэ оонньоон!

Олус да, олус да бабарар
Оҕо курдук эгэлгэлэрэ,
Абатын уонун антах анньан
Амтаннаах аһы былдьаан аһыан!..
Тобуоруһар буур табалары
Тугутчаан эрэнэ, ааба көрөр:
«Аны ити элэмэс буур буолаарай?
Эбэтэр ол улахан мангаас?..»
Оо, суох! Биирдэрэ даҕаны
Баҕарбат киини таптыы сылдыһан...

Ийэтэ буоллабына

муннунан

Имнэнэр: «Баран ис, тохтоомо»,— диэн.

Оннук көһүтүүгэ,

ахтыга,

айаһыга

Ааһаллар тугутчаан күннэрэ.

Эргэрбит муос буоланнар

Түһэн хаалаллар ханна эрэ...

Оттон айбыт абата

Мэлигир. Мэлигир...

Тыаллар — аччыгый абааһылар —

Тугут харабын таһыйаннар,

Уу таһаараллар...

Оо, хаһан эрэ күн үүнүөбэ,

Ол күн кини дьэ өйдүөбэ:

Олох диэн кини бабарарынан буолбатын,

Киниттэн ыйыппакка устарын;

Кини эрэ буолан

Айыллыбыта буоллар,

Олоруох эбитин

Хайдах бабарарынан...

* * *

Мин таптыыр,
Били бугулу-игили лабаалардаах
Имигэс үрүччэлэрим —
Истинг ырыалаах иирэлэрим,
Томороон тымныыттан
Тонгон титирээхтииргитин көрө-көрө
Ыларыылаахтык ытырбахты
Сүрэхийим мөбөр.
Билэбин
Тоҕо маннык хобдох

Дьылбаламмыккытын:

Эниги ылбабай,
Күөх ытарба ырыаларгытын
Турута тыытан ыспыта
Күһүңгү күпсүөр,
Бөбүүрбүт уоскутуттан өксүөн
Өнө, кыната суох көтөрдөрө буолан
Тохтубуттара тон буорга...
Ол эрээри,
Олус санаабытын түһэримэнг дуу,
Уот куйаас умнуллубат
Ахтылбанынан суһумурдуур
Күөх халлааным далыгар
Күллэрэстиз сип-сибилигин аал уот!

Үлүйбүт эрөйдээхтэрим үрдүлөрүнэн
Дайа сонньоуба
Төлөн кынатынан сааһы сипсийэ,
Мин таптыыр,

Били бугулу-игили лабаалардаах
Имигэс үрүччэлэрим —
Истин ырыалаах иирэлэрим,
Тулуйа түһүң эрэ кыратык,
Тулуйа түһүң:
Өрөн бүтэрэн эрэбин
Үрүң тыгныт өллөйө буолбут
Ырыабыт күөх ытарба оһуорун!

* * *

Бырааннар Коляба

Буруолар...
Буруолар бургучуйа
Таргыы сыналлар
Үрдүк халлаан сүүһүгэр
Үйэ тухары сүтээрилэр.

Хаһан эрэ кинилэр
Халыг ыарбалар этилэр.
Хатан,
Уокка умайдылар,
Дьонго
Сылааһы куттулар.
Кинилэргэ
Маарынныбыт.
Көрдөөн булар санааларбыт
Айымныбытыгар киирэллэр,
Онтон дьону ититэллэр.

Олох олорума эн,
Сыгыныы
Умайар сиктээх ыарбалыы...
Бил, өйдөө, бэйэбиттэн —

ИТИ

Итиини биэрэринг-биэрбэтинг!

ХР. КУРИЛОВ ҚЭРИЭҢИГЭР

Қырдьыны үрүн хаарынан
көмүллүбүт баттахтаах
Мин сүдү, мин ытык
кырдыбаастарыам,
Биһи хаһан да истибэтэхпит
эһигиттэн
«Олох уустук... Олох тыына ыар...»
диэн тыллары
Өскөтүн,
сүрэхтөр аайы тийэр
ыллыктардаах
Эһи арыйбыт
амарах суолгутугар
Олох ыарыттан
ытамныйар киһини
көрүстэххитинэ
Хайаан да этиэххит:
«Суох, биһиги кэлбэтэхпит
бу тыллары этээри,
Кэлбиппит
хас биирдин сылаас тыныыбытынан,
Хас биирдин эрэллээх хардыыбытынан
Бу олобу, бу сири
сырдык, кэрэ онгороору!»
Мин сүдү, мин ытык
кырдыбаастарыам,
Биһиги омукутун хаалларан
абыһаан иһэбит...

* * *

Дима Михайлов кэриэһигэр

Илэ курдуга...

Түүл-бит

Аас туманыгар муна,

Көтөрүм,

Илистэ, мунгана,

Эмискэ

туох эрэ

Ил гына

Таарыйбыта мнигин,

Соһуйа уонна үөрэ

Онно истибитим

Сүрэбим

Сүүнэ сүтүгүн —

Доборум,

Дьоллоох күлүүгүн!

«Ити аата,

Ол оһол — сыччах түүл

эрэ этээ!

Ити аата,

Доборум тыыннаах

бэйэккэтээ?»...

Хаһытаат,

Олоро биэрэбин

ороммор...

Хабарбабын

Диринг кутурбан бобор...

Оттон

ханша эрэ

Ырых-ыраах,

Кини дыкти кэрэ
Ырыата быһыылаах,
Иһиллэр...
Иһийэр...
Дима
Ити эн туолуохтаах
ыраг,
Ити эн буолуохтаах нотаг
Илэ бэйэлэрин
Иэйэ,
аймана,
көрдүү
Толороллор үөрүүнэн
Толооннору күнүс-түүн.

* * *

Көлүүр табалара барахсаттар...

Кинилэр эмиэ,

Киһи курдук,

Атын-атын аналлаахтар.

Моойдоругар этигэн чуораан ооньУУРдаах
Мааны табалар абыахтар.

Кинилэри иччилэрэ

Харахтарын харатыныны харыстыыллар:

Ыарахан таһабаһы тастарбаттар,

Ас амтаннаабын аһаталлар.

Кинилэри көлүйэллэр

Кыыс оҕо эргэ эрэ сүктэригэр,

Эбэтэр уол кэргэн кэпсэтэригэр,

Эбэтэр иччитэ

Нүһэр кэпсэтиигэ тэринэригэр...

Ону таһынан

Ураты харыстаах,

Ураты быыраттар быһый атахтаах

Мааныланар табалар бааллар.

Ити табалар

Чулуу күрэхтэргэ

Иччилэрин бириискэ тиксэрэллэр,

Эбэтэр суһал ыгырыымаах түһүлгөлөргө

Уталыппакка түргэнник тиэрдэллэр.

Ону таһынан

Ыал аайы бааллар,

Кырдыабас ыт курдук сымнабас табалар.

Ол табалар

Арахсыбат лээмкиттэн
Ойобосторо, ньилбэктэрэ
Элэйбит буолаллар.
Дьэ итинниктэр
Сылайбат сындааһыннаах
Дьингнээх көлүүр табалара.
Мас тиэнэр кыһалба кыһайдабына
Бастаан кинилэри маамыктыыллар,
Таһаҕас таһар наада туһайдабына
Кинилэри эрэ эрдэ туттааччылар.
Оттон уһун көһүүлэргэ
Лээмкилэр
Кинилэр моойдоруттан араһпаттар...
Тоҕо куһаҕан буолуой
Моойдоругар чуорааннаах
Мааны табалар бааллара,
Хайдах табыллыай ыал ааттаахха
Аллаах айан табата суоҕа.

Ол эрэри,
Олох табыллыа суоҕа
Ол ойобоһо элэйбит түүлээх
Кырдыаҕас ыт курдук сымнаҕас
Көлүүрүн табата суох буоллабына!

* * *

Ыһыллан-уччуйан хаалаары
Ыстангалаһар табаларбын
Эккирәтиһән
Эләннәтән иһәбин!

Тугу эрә миэхә биэрән,
Тугу эрә дубук уунан,
Толооннорум силәллән
Туора ойон иһәлләр.

Оттон киәҗ саҗахтарым
Ойон иһәр табаларга,
Эриллә түһәр маамыкталыы,
Эйәнәләнән көстөллөр.

Түлүөн түргән түгәннә
Талыы табаны
Таба тайанаары,—
Маамыктабын быраҗаары
Маҗыйса сатыыбын.

Үтүө дуу,
Үтүгән дуу түбәһиән билбәппин,
Бири эрә
Бигәтик биләбин:
Ханыл күүһүн харыстаабат
Табаны хайаан да
Таба харбыам! — диән.

* * *

Тыалга ибигириин

хамсыыр

Дьикти лабыкта кэриэтэ,
Хоһоонньут уоһум абылыы
Үөр табаларбын үмүөрэр.

Оттон мин таайа сатыбын
Туохтан үөрүүм өнүйбэтин:
Иэйни тунгуй чыычаабын,
Иэрэ кубатын кэлэттим?..

Бэлиэр мэлийдэ айылҕам
Дууһабар дук гыммыта:
Көтөн хаалыахтыы дайар
Долгун уонна болбукта сыта?!

Мин туспар тэһиннээтэр

да,

Түбөһө түспүт дьоллоох

түгэн

Кынатын тыаһа эрэ

хаалла...

Туох тутабый, дьэ,

үөрүүбэр?..

Тыалга ибигириин хамсыыр
Дьикти лабыкта кэриэтэ,
Хоһоонньут уоһум абылыы
Үөр табаларбын үмүөрэр.

* * *

Үчүгэй да ырыа миэхэ
Бэбүһөө ыалдыттаабыта,
Кинилиин, бииргэ иэйэн
Мин сүрөбим ыллаабыта.

Санаабытым сэмээр: «Дьонго
Бэлэхтиэбим суруйаммын...»
Ыалдыт киирэн кээлтэ хоспор...
Мин эппитим оргууй: «Сарсын...»

Сарсынгыны кэмэ суох
Кэтэспитим. Ханна баарый...
Көһүт да суох, ыгыр да суох,
Ким да аспат хоһум аанын.

Хайан көрдүм ырыам сылаас
Суолун, булчут кэриэтэ,
Ханна да суох. Хаар ып-ыраас,
Оттон дууһам иччитэх.

Үрдүк дьоллуу көстөн ааспыт...
Хоргуттаҕа миигиттэн,
Қыраһа оһуор хаалбыт
Ол бэлиэтэ түннүкпэр.

Муус чопчу буолан, баҕар,
Ол турдаҕа. Албаһааммын
Эйигин таах куоттарбыппар,
Кэрэ ырыа, бырастыы гын.

* * *

Таһырдыа тыйыс буурба төһө да улуйдар,
Халлаан дьоло — күн төһө да көстүбэтэр
Мин хара сарсыардаттан умсугуйан
Сүрөхпэр түмэбин күн көмүс утахтарын.

Дьэ, олус сөгө махтайдым —
Бу эдэр үөлээнни поэтым
Ыллаабыт күндү кырдалларыгар
Илбис хомуһуна — сардангалары
Ылбабайдык да ыспыт эбит!

Сүрэмим үөрэ,
Дууһам сырдыы
Хас хардыым ырыалыы аабыллар,
Хас тыныны ырыалыы дьмэрэйэр.

О, маннык кэрэкээн ырыалар
Мин суолбар
Өрүү тосхойо турдаллар!

* * *

Миигин үөрдүөх-көтүтүөх үчүгэй күннэрим,
Ыар санаанан ыга ындыылаах да күннэрим,
Тэллэйгэ үлүһүйбүт табалар буоланнар,
Эгил-тэгил түсүһэ, миигин көрсө ыксыыллар.

Үтүмэн үгүс күннэри күүтэбин сэмээр.
Сүүс сыл буола, булумахтаһа дьөрбөлөнүң!
Ол эрэри оччо уһуннук олорор, сэгээр,
Ыарахан — өрүү өһөс дьылбалыын өрөлөһүү:

Билэбин, эмискэ күйө хаамыа күтүр түүн,
Там гыммакка ыйыстыа сүрэх сырдык ыратын.
Сиигирбит харахпар саба бырабыа сөрүүн,
Хара хаймыылаах, өнгө тахсыбыт былаатын.

Алаарар күүхтээх күлүмүрдэс халлаан
Анныгар тыыннаах сылдьар кылгас оҥоһуум
Аймаабат миигин, тонгуу хаары атаралаан
Алыыны туоруум—оччоҕо дьэ этиң: «О, хоһуун!»

Миигин үөрдүөх-көтүтүөх үчүгэй күннэрим,
Ыар санаанан ыга ындыылаах да күннэрим,
Тэллэйгэ үлүһүйбүт табалар буоланнар,
Эгил-тэгил түсүһэ, миигин көрсө ыксыыллар.

Ырыалаахтарын — ыга тутан түөспөр ымыылыам,
Ынчыктаахтарын — бэл олору да тукалатыам,
Оччотугар эрэ олох нөхтөлөөх сүрөҕө
Ордук кэрэ эбитин билгэлиэм турдаҕа.

СААСКЫ ХОНУУГА

Доѳоруом, тохтуу түһүөх
Дыктилээхэй бу сааскы хонууга,
Күлэр күөхтэн сүрэх үөрүөх,
Кэрэтин ньин чыычаах тойуга!
Баѳарда сүрэх

ырыа ыллыан

Бу күөх саас

күндүл күн туһунан.

Ырыа — сүрэхтэн тахсар

Ыра санаа, өй күүһө

Саѳахтары арыа

Сэргэх уонна көрбүөччү буоллун.

Көннөрү харах көрбөтүн

Кини биллин, кини көрдүн.

Ким көмүс ньээкэ уйата

ыһыллыбытый?

Ким кыната

аймана тыаһыырый?..

Үчүгэй да буоллаѳа

сааскы хонууга

Үөт талах сэбирдэхтэрэ

Үөрүүттэн сэгэс гына түһэллэрэ.

Үчүгэй да,

Үөрүүлээх да буоллаѳа

Ыам ыйын

ып-ыраас халлаана

Санаа курдук

саѳахтыын ырааһа.

Биһиги үрдүк дьолунан күүрэбит,

* * *

Абуче!.. Туундара эбэкээниэм,
Баттабын манхайбытыан!
Экэйэ кырдьан бу бэйэлэнциэнг,
Эбэтэр санааба баттаттыан?
Тугуй бу? Быһый кынаттаахтарын
Тоҕо эрэ чуумпурбуттар,
Туйаара көтөр кынаттаахтарын
Туоххаһыйбыт курдуктар...
Этэн бүтээт мин көрбүтүм
Эбэм тыйыһыра түспүтүн:
— Иһит, икки атахтаах сиэним,
Бэйэбин эрэ билинэр биэбэйим!
Сүбэбин истибэтэбин ыраатта,
Сүрдээх өр буолла, быданнаата!
Сиэниэм, санаабын да астахпына,
Син биир сылдыһаг талбыккынан...
...Толору сөбүлэспэтэрбин да турбутум,
Тыал таһырыгар иэдэспин тоһуйбутум...

ЮКАГИР ҚЫҢЫН ЫРЫАТА

Барбыт суолгун туоххаһыйа
Одуулаһар киэн туундара,
Халлааным үөрбэт буолла,
Хаарыан күнүм күлбэт буолла.

Үөрөх кыйаар туундаратын
Унуор тийээт төннө охсууй,
Сэмэй сүрөх муспут тылын
Сэмээр этиэ бу күөх урсун.

Үөрөх ыппат буоллабына
Таптал ыыта түстүм манна,
Киэн туундарам имэ кэйиэ,
Күнүм үөрэн дыэрэнг тэбиэ.

ИЙЭМ СУРУКТАРЫТТАН

Суруйбут кинигтэн

Туох баар буолуой
Бу күн анныгар,
Эйиэхэ
Бу күн сирин үөрүүтүн, хомолтотун,
Алтыспат амтанын,
Бу умнубутун өйдүү сатыырды
Чыпчылынныыр сулустаах халлааны,
Бу айаас тыаллар, өксүөннөр
Эгин араас эгэлгэ тойуктарын,
Бу ахса суох өгнөөх ырыалар
Аптаах ахсым долгуннарын,
Бу сайаҕас саналаах
Араас санаалар төлөннөрүн —
Барытын хардата суох бэлэхтээбит
Хаарыан кинигиттэн
Көлөр суруктартан күндү?!

Ол суруктар,
Ийэ барахсан оботугар
Баҕарар баҕатын кынаттарыгар
уйдаран,
Сир шарын эргийэ көтөн,
Оботун көмүс төбөтүн имэрийэр
Сылаас ытыстар буолан кэлэллэр.

Эн санааҕар оччоҕо
Эн тулаң ордук сырдаабыкка,

Тупсубукка дылы буолар.

Уонна

Бачча сааскар дылы аахайбатах
Арылхай сардангалаах сабахтарын
Эриэккэс дыктитлэринэн
Эн хараххын саататан кэлэллэр.

Бар-дьоңуом,

Эһиэхэ көрдөрүөхпүн баҕарабын
Мин ийэм сорох суруктарын
Мин сүрөбүм хайдах аахпытынан,

БАСТАҒЫ СУРУК

Оҕокоом!

Эн суругун кэлбэтэх күнүгэр
Мин халлааным,
Ибили сытыйбыт саңыйах курдук,
Ыбыс-ыарахан буолар.

Оччоҕо

Ханнык диэбит ылааны күнүгэ
Мин санааларым
Түүнүгү ыйданаҕа бөрө ыспыт
Табаларын курдук бытаналлар.
Оттон бүгүнгү

Эн суруккун туппут күнүм,
Мин бастыҥа былаатым буолан,
Эн суругун сылааһынан
Илгийэр ибис-итиитик.

Эн ыппыт суругун
Түөрт кырыылаах үрүг күн буолан
Мин илиибэр эргийэр,
Кини мин элбэх сааһым
Халын хаарын уулара тэмтэйэр.
Мин эн суруккун,

Сылаас, барбыт чэй оҕостон,

Бэрт бытааннык, сыыйан иһиэбим.
Ол эрэри эн саҥа суруккун
Уталыппакка көтүт мин диэки.
Мин халлааммын эмиэ
Илби сытыйбыт ыар саҥыйах онорума.

ИККИС СУРУК

Быйыл таба туруга үчүгэй.
Урукку курдук, аны табалар,
Үрүҥ күҥкэ санааргыы, ыраттар.
Аны манна элбээн эрэллэр
Табаны сатаан табалыыр ыччаттар.
Онтон били эн айааһаабыт
Элэмэс эрэйдээбин
Олус кырыйда дэһэллэр.
Кини ахтылбаннаах харабынан
Күнү быһа эн барбыт суолгун,
Көһүтэ, көрөн тахсар дэһэллэр..

УҢУС СУРУК

Мин кыра эрдэхпинэ оҕонньоттор:
«Туундарабыт барахсан сыта холлон
Кыыл табалар дьалты күрөннилэр»,— дииллэрэ.
Оттон аны
Ол оҕонньоттор:
«Кыыл таба бииги туундарабытыгар
Олус хойдон үөскээтэ»,— дэһэллэр.
Ол аата аны бииги туундарабыт
Эмиэ үчүгэй сыттаммыт буоллаҕа!..

ТӨРДҮС СУРУК

Эн эрчимиҥ күн аайы эбиллэн истэҕэ,
Оттон миэнэ күнтэн күн көбүрүүр.
Эн өйүҥ-санааҥ күн аайы эбиллэн эрдэҕэ,

Оттон миэнэ сыппыыр, мөлтүүр.
Онон буоллаҕа буолуо —
Мин өрдөөнүттэн эйиэхэ этиэх буолбуппун
Тамты умнан,
Эппэккэ сылдьар эбиппин.
Тобойуом,
Бука диэн уталыппакка
Бу мин күммүн
Нева эбэҕэ
Бэлэхтини оҕус
Уонна киниэхэ сибис гын:
«Эбээ, бу эн оҕолоргор — оонһуур.
Сырдык дьоллорун эн оҕолорун
Бука кытаатан төлө ыһыктыбатыһнар
Уонна ол дьоллорун
Оҕолоругар,
Оҕолорун оҕолоругар хааллардыннар!..»
Инньэ диэр.
Уонна, тобойуом,
Бука диэн түргэниик
Бэлэхтин оҕус бу тимири киниэхэ,
Нева эбэ
Ол элбэх да элбэх оҕолорун дьолун
Амарах илиитигэр
Көтөҕөн турдаҕа!

БЭҢИС СУРУК

Эйиэхэ тийэн көрсөн кэлбит киһи
Элбэх кэрэ кэпсээниттэн
Мин ярангам сырдаата, сылыйда.
Арай биир эрэ тылыттан
Аңылыс гынна миэхэ тымныы.
Тобо, оҕокком смыша,
Арыгы диэн абаһы уутун
Амсайарын буолуой?!

Онтон атын
Огорорунг суох буолан туоххаһыйабын дуу
Ол дойдуга эн
Ол аптаах абааһы уутун
Утах огостоору,
Баҕатыһан
Барбатабын буолбаат!?
Ол киэнг сиргэ эн
Үчүгэй өйү-санааны
Ингэринэ барбытын буолбаат!
Уонна ол ингэриммит өйгүн-санаабын
Кыра инилэргэр аҕалан
Бэрситэлиэхтээххин эбээт!
Уонна ол
Ингэринэр үчүгэй өйүг-санааг
Эйиэхэ соччо иччитийэ илик буолуохтаах.
Оноҥ, кэлэйдэбинэ, эйигиттэн,
Эргиллибэттиҥ, көтөн да хааллабына
Көҥүлэ буолуохтаах!
Оҕоҕоҕо эрэ буолларгыҥ
Аны абааһыны
Амсайыма.
Эн инилэриҥ эйигин,
Элбэх өйүнэн байан кэлэргин,
Олуһун диэн көһүтэллэр...

АЛТЫС СУРУК

Миэхэ дыкти хоппону бэлэхтээтилэр!
Ол хоппом ити эн
Энгээрдэһэн сылдыар дьонун
Эриэккэс олохторун, үлэлэрин
Энчирэппэккэ кэпсиҥ тулар.
Ол хоппом мин уһуктуом быдан инниттэн
Кэпсээбитинэн барар,
Оттон киэһэ, мин быдан кэннибиттэн,

Олус хойутаан утуйар.
Биһиги өтөрдөөбүгэ диэри,
Биһигиттэн эрдэ турар, хойут утуйар
Күн анныгар ким да суох дии саныырбыт
Күнү быһа үлэбитин үмүрүтэ сатыырбыт.
Онтубут баара
Ити эн эгэрдэһэн сылдыар дьонун
Биһигиттэн быдан эрдэһит,
Сындаलयбат сындааһыннаах
Хатаан дьон эбиттэр буолбаат?!
Итинтэн мин олус үөрдүм:
Эн оя хатаан дьонтон хаалсымаары,
Хатаамахтаһан,
Хата бэйэн хатаан эрэһэ буолан төннүөҥ.
Оттон ол өн игэриммит эрчимниг кэлин
Эн иһилэргэр иһиэбэ,
Оччоҕо биһиги туундарабыт олоҕо
Ордук сылаас сыдыаайданыа,
Оччобуна кырдыабастарбыт даҕаны
Эдэрдэрин эргитиэхтэрэ...

СЭТТИС СУРУК

...Обоккоом,
Эн бу кэһники суруккар.
Аан бастаан
Дьахтар илиитин сыта билиннэ.
Тугуй?
Туспа буруо таһаарынан
Туундарабын үөрдөр санааланныг дуо?..
Эт эрэ.— Мин дьүөгэлэрим көрдөһөллөр.
Хайдах кыһый ол эн холумтангар
Уккунных угарга сөбүлэспит оҕо?
Уоту төһө түргэһник уматарый?
Аны оттубут оһоҕо
Буруотунан тулуппата буолаарай?..

...Хаартыскабын туттубут...

Мин дьүөгэлэрим — эн эбэлэринг:

«Юкагир кыһа буолбатах эбит дуу», — дэстилэ;

Чэ, ол туох буолуой, сүрэбэ эрэ сылаас буоллу.

Эн эбэлэринг сураһаллар:

«Тигэр сиигэ хайдах үһүнүй?» — диэн.

Аны хабды курдук

Халты-мүлтү хаамтарара буолаарай?

Эбэтэр саппас тыал оту охторорунуу

Көбүс-көнөтүк ытар дуу?

Уонна кинилэр ыйыталлар

Дьэтин тэрилин илиитигэр хайдах тутарын:

Кыһыл оботун көтөбөрүнүү дуо?

Биитэр хардабаһы туора кыбынардыы дуу?

ТОХСУС СУРУК

Бүгүн эн эбэлэринг, эгэлгэттэн

Истэригэр тугу да киллэрбэттэр.

Ол иһин кинилэр санаалара,

Охтубут табалы, эрэйдэнэр.

Онон эн кинилэр тылларын

Олус диригник ылыныма.

Кинилэр этэллэр эн киһинг туһунан:

«Сирэйэ-хараба сытыыта бэрт», — диэн,

«Сүрэбэ да сытыы буолаарай», — диэн.

Кинилэр этэллэринэн эн киһинг сэбэрэтигэр

Көстөр үһү ханнык эрэ күлүк:

«Сүрэбэ эмиэ оннук буолаарай», — дөһөллөр.

Обоккоом, эбэлэринг эрэйдээхтэр букатын

Истэригэр тугу да киллэрбэт буолбуттар.

Онон эн кинилэр тылларын

Олус чугастык ылынымаар.

Эн ити туһунан ыйыт чингик

Бэйэң эрэ сүрэххиттэн, сөп дуо?

Оо, эн киһинг кэлин тийэн
Эн тиэргэнинг көп хаарыгар
Чээччэйбит эрэ суолун хааллара
Дьэллик эрэ санаалаах буолбатар!

ОНУС СУРУК

Эбэлэринг этэллэр: «Дьэ хаһан аҕалан,
Кэргэнин көрдөрөр киһиний?» — дэһэллэр.
Уонна этэллэр: «Уолбут ол дойдуга,
Көспөттүү, олохсуйдаҕа дуу? —
Хайдахтаахтык да дойдутун абыннар
Көһөн кэлэр бырааба быһылыннаҕа.
Кэргэн диэн эргэрэн бардаҕына
Киэр эһэн кэбиһэр турку буолбатах дэһэллэр».
Тобойуом, эн эбэлэргэр өһүргэнимэ,
Кинилэр үчүгэйи эрэ баҕаран
Итинник илэй-балай кэпсэтэллэр.
Манна да кыргыттар олус тубустулар,
Оччо кэрэлэр, оччо номоҕоттор,
Олортон биир кыыс өрүү таарыйар.
Эн тускунан сураһан тахсара:
«Хаһан кэлиэбэй?» — диэхтиирэ.
Ол барахсан амарах сүрэбэ
Эн тускар аһаҕас быһыылааҕа.

УОН БИИРИС СУРУК

Биһиги эмиэ киридибит эн дьэмэбэр,
Эн сонуннаах суругун эйгэтигэр.
Эн истинг тылларгын,
Эн табанг суолун сонордуу,
Эмиэ үөрө баттыһан кһэбит.
Эбэлэринг этэллэр:
«Этэр тыллара эриэккэстэр,
Эттээх таба курдук эмистэр,

Суругун кэпсиир сонуннара,
Сааскы күөл уутунуу, сырдыктар».
Мин да биллэхпинэ
Эн этэр тылларыг диринг силистээхтэр.
Онон буоллабына
Эйигин илистэ көһүтэр
Туундараҥ барахсаны сэргэхситэр
Туруу, сонун санааны игэринэн
Туругуран эрдэбин!

УОН ИККИС СУРУК

Эһиҥи оҕо эрдэбинээҕи анибабыт
Олус эргэрдэ.
Ол иһин
Олох ыһыллан хаалыа диэн куттанан,
Эн кэлиэххэр диэри алдьамматар ханнык диэн
Күүһүм кыайарынан харыстыы сатыыбын.
Эргэрээхтээминэ даҕаны!
Кини хаһан эрэ тиэйбит оҕолоро
Билигин бэйэлэрэ оҕолоннохторо...
Санаа баттыыр күнүгэр
Мин ол анибалыын,
Тыыннаах киһилиин кэпсэтэрдии,
Ирэн-хорон кэпсэтэбин.
Аҕаҥ сордоох онгорбут тэриллөрүттэн
Аны мин бас билиибэр
Аҥардас ол аниба хаалла.
Ол иһин, анибабыт аттыгар
Санааҕа баттатан турдахпына,
Эн аҕаҥ ыксатыгар
Кэлэн турар курдук сананабын.
Оччоҕо мин истэр курдук буолабын
Эһиҥи оҕо эрдэбинээҕи
Эппит тылларгытын, күлүүгүтүн...
Онтум даҕаны, ол эн анибаҥ,

Олус эргэрдэ.

Эн кэлэргэр бүтүн тийэр дуу, суох дуу...
Ону санаам хоппот буолла...

Суруйбут киниттэн

Ийэлэрбит эрэйдээхтэр суруктара...

Кинилэр,

Амарах сүрөхтэр сыдыаайдара буолан,

Көтөллөр сир-планета үрдүнэн.

Ол суруктар, оболоругар тийээннэр,

Оттой умнан кээспиттэрин санаталлар.

Утуйбут иэйилэрин уһугуннараллар.

Ийэлэрбит суруктара...

Сып-сылаас, сырдык сыдыаайдаах,

Үтүө санаа кынаттаах,

Сырдыкка эрэ ыгырар,

Кырдыкка эрэ кучуйар

Агардас амарах суруктар

Айыыбыт сирин үрдүнэн

Айанныыр бабас буолбатахтарын!..

* * *

Ийэм кырыйда. Сааһа да быданнаата.
Иэгэйэ, таҥхайа хааман бакаалаата...
Үчүгэйкээн сирэйигэр эбир-дырбин элбээтэ
Үөр таба мэччирэҥин кэриэтэ.

Оо, арай, дыкти буурҙаны түһэрэммин
Олору барыларын көмө типтэрбин.
Суох онордорбун сыллар суолларын,
Санаарҙабыл сайбыт анхайдарын...

Билэбин омооно суох сүппэттэрин.
Баҕарабын, алгыыбын мин бири:
Аны ийэм сирэйигэр эбиллибэтэр
Аһыы-кутурҙан, кырдыы бэлмэтэ.

Арай баар буоллун улахан үөрүүттэн
Арыллар мичээрин сырдык дырбиитэ!

* * *

Хаардаах хангыл буурбаттан
Хабырынар курдук, яранга мастара
Хачыгыраһан тыһаабыттара
Хас да хонно. Хаайтарыы буолла.
Ханнык да айан-сырыы
Харгыстанна-абырамнаата.
Бийиги биригээдэбит
Бэйэтэ бэйэтигэр эрэ хаалла.
Суол-иис тумнары бүөлэннэ,
Сурах-садьык, сурук-бичик суох.

Ол эрэри сүрэх-быар бөбөх,
Урукку ылбыт суруктарбын
Ургум-эргим тутан аахтаһына
Уоскуйууну-дуоһуйууну көрсөбүн.
Үөрүү кынаттаах тыллара
Үрдүбүнэн күөрөйэ дайаллар.
Сүрэм-быарым мантан
Сүрдээх үчүгэинэн сылаанныһар,
Биир-биир, бу сурук тылларын
Минньигэс утахты ыйырбахтыбын,
Сад, паарка айгыр тыаларын,
Сааскы кэм түүнэрин саныбын.

Хаардаах хангыл буурбаттан
Хабырынар курдук, яранга мастара
Хачыгыраһан тыһаабыттара
Хас да хонно. Хаайтарыы буолла.

Унун хоролзон суолларбыт
Улугура утуйбут курдуктар.

Сылы-ыйы быһа манныкка мин
Сылдыахпын син сөп этэ.
Ол эрээри-ыттарым барахсаттары
Ордук долгуйа аһынабын.
Унгоохтарын куодаһыныгар тийэ
Санааба-онооҕо самнары баттатан
Сытаахтыыллар...
Кинилэри кимнэрэ дьэгдүйтэй?!

* * *

Күүтүү уонна ахтылбан
Сиргэ күн аайы буолар,
Ыгырабын ыраахтан
Дойдум улуу куоратыгар.

Онло ытык дыбарыастар
Ааспыт үйэ аас буоругар
Тирэнэн, былыттартан
Кэлэр кэми одуулууллар.

Туундараба хаар ыһыллар,
Буркун ытыыр кэмигэр
Мин сүрөбүм ымсыырап
Эн куораккар, эн таас дьибэбэр.

Арыт олус бабарабын
Эн санан мин аттыбар
Күн аайы чугдаарыабын...
Манна хаалыам ол да буоллар.

Миигиннээбэр табалары
Ордук таптыыр эбит диэмэ,
Чох хара харахтарын,
Биллэн турар, ахтыам сэмээр.

Мин бу тыйыс туундараба
Олус, олус наадабын,
«Туундараны бырабар
Кыабыг суох!»— диир суобаһым.

Эн бэйэнг кэл куораттан,
Куорат олус суохтуо суоҕа,
Күүтэр-ахтар мунгуттан
Икки сүрэх быһһаныаҕа.

Тапталлаабым сылаас тыныныта,

«Уоскуй» диирдии,

сирэйбин имэрийдэ...

— Уһуктууй, добоччугуом,

Түлэй түүн харангата

хайы-үйэ уулан,

Сага күн үрүччэтэ буолан

Биниги үрдүбүтүнэн

дьэргэйэ

устан эрэр!

ЦИВИЛМА

Цивилма! —

«Өрүү чэгийн ийэ буол!» диэн
Өрөгөйдөөх бу аат. Бэрдиэн!
Субу соботоох тыл буолбатах —
Соргулаах алгыс ырыата:
«Элбиих-элбэх оболоноор,
Эйэ түстээх олохтоноор!
Сэбэрэбин кэбиннэримээр,
Сир симэбэ эн дэтээр!»

Цивилма! —

«Сэри сорун билимээр,
Сэгэртэйгин сүтэримээр!
Остуолун астаах буоллун,
Онно дьон мустан туойдун!»

Цивилма!..

Истибитим бу ааты
Иркутскайга, монгол аратын
Кэрэчээн биир кыһыттан,
Киэн истиэп кыталыгыттан.
Цивилма!

Аны эйиэхэ туһаайан этиим
Аар туундара обото мин:
Өбүгэ алгыһын умнумаар,
Өрүү чэгийн ийэ буолаар!

* * *

Өксүөн ардабын былыта будулуйар кэмигэр
Араас санаалартан мин дууһам будулуйар,
Дохсун таммах буолан кутуллаар кэриэтэлэр
Эдэр сааһым көрдөөх күннэрэ санныбар.

Самыыртан сытыйбыт ээбиллэ элгээгнэ сонуорар,
Кураан күн куһугуруу көтөрүн суохтаан,
Ыалыкы титири ытыыр ыарба быһыгар,
Кыһынгы чэбдик хаар барахсаны ахтан.

Мин эмиэ кыраман туундара элгээнин кытытыгар
Самыыртан саһан, оночо анныгар нукуллан,
Күндү Ленинград, эйиэхэ санаам талаһар
Ким да мингин онно күүппэт да буоллар.

* * *

Кубалар тыаһа суох көтөллөр,
Күөллэрэ сайыһа көрөллөр...
Кинилэри аны күүтэллэр
Күөх бааллаах атын күөллэр.
Хастара эрэ саас эргиллэр,
Хастара сураҕа суох сүтэр?
Аара силлиэлэр түһэллэр,
Ахсым этин эмиэ эстэр!
Кытылга киирэн турабын,
Кубалары суохтаан сонгуйабын.
Кинилэр бу төрөөбүт күөлбэр
Киэргэл оһуруо этилэр.
Эбэм оһуорун оһуруолара
Эмиэ манган куба курдуктара...
Таһаһы-сабы симииллэрэ,
Тоһо эрэ кэлин сүппүттэрэ.
Куйаар үөһэ көппүттэрэ дуу,
Кубалар курдук кылбаннаан?
Сири эргийэ баартара дуу
Сиэттиһэн, тэҥнэ кырылаан?
Кытылга киирэн турабын,
Кубалары суохтаан сонгуйабын.
Кинилэр бу төрөөбүт күөлбэр
Киэргэл оһуруо этилэр...

* * *

Алаһмай үрэжин кыйа
Аргый аҗай наскыйа
Музыка устар, дьнэрэйэр,
Мин сүрэхпэр нэйэр!

Кини ханнык эрэ
Кэрэ күммүн санатар,
Сырдык кыымы күллэрэн
Сылааннытар, манньытар.

Эдэр сааспыт кэмнэрэ
Эргиллибэт иккиһин.
Билинэбит, ол эрэн,
Баҕа санаа элбэҕин...

Төһөнү эрэ биэрэн,
Төлкөбүт анаабытын
Ытыс үрдүгэр түһэрэн
Ылыхпыт дуо, барытын?

Оҕо-эдэр эрдэххэ
Олохпут биир талбатын —
Истибиппит бу үрэххэ
Иэйэр сүүрүк ырыатын.

Кинини үтүктэммит,
Куба оҕолорун кэрнөтө,
Ыччаттар түмсэммит
Ыллаатыбыт да этэ.

Ыллаабыппыт бинги
Ыраахха дайа, дайа.
Ол ырыабыт билигин
Кытылы ити кыйар...

Кини бүгүн хаамыстын
Ыччаттары кытары,
Кынаттаан, күн-сарсын
Кинилэри атаараары!

* * *

Халлаан сарыы ураһатын анныгар
Олох умуллуох курдук сибилегин.
Соботох сото баар
Испинскэм хаатыгар,
Кини билигин соботох эрэлим.
Баһар, күөдүйбүт төлөнүн эмискэ
Тымныы чысхаан саба үрүөбэ,
Олох өрүһэ
Хам тонго сүрэхпэр,
Хам тонго онно ырыам үөр күстэбэ.
Симик төлөнү
Бүөлээтэ тыалтан
Ытыһым ньыгыл кириэппэс курдук,
Төлөн күөдүйдэ
Испинскэм маһыттан!..
Эрэл кыыма күөдүйэр бу курдук.
Күүтүү... Долгуйуу...
Көмүстээбэр күндү
Тон лабаа умайан барда
Тыһыргаан,
Итини истээт олус да үөрдүм
Сааскы этинги истибиттии санаан!..
Бөбүөрбүт сулустар
Иттэ түһээри
Мин кутаам тула үмүөрүһэллэр,—
Төрөөбүт туундарам тыйыс эрээри
Амарах дууһаң бу чааска биллэр...

НУГНИИ

(номох)

1

Хойуу үөрдээх
Хопто аймалжана абыраата,
Көй үгүс чыычаах
Күйгүөрө хаптайда.
Туруу бараан дойдум чуумпу,
Туруйа да кыладыйбат.
Арай тыалтан,
Аптаах-илбистээх ойууннуу,
Күөх долгун дьабадыта
Күүгэн алла дойбохтуур.

Быычыкаан кутуйах,
Быт ыспыт сыгаадын тарбы,
Сынньана-уоскуйа
Сытан бу санньыар түүнү
Сыччак кини эрэ арбыыр.

Аан дойдубар
Бу ханнык ыар ынчык
Адабынан-ааннаан кэллэ?
Кини суорума суолланан
Кимиэхэ түбүлээн түстэ?
Сир устун кимиэхэ
Сидьинг кыыллыы
Сыылапхайдыы
Сыылларый?

Күөх суугун
Күөмэйэ хам үктэммит.
Оҕойор айабын сыыһын
Адьяс сана
Бэбэһээ аппыт
Оччугуй чыычаах оҕотугар кытта
Алдьархай ааннаабыт.

Күнтэн
Күөгэйэ үүммүт
Көлүөнэлэр —
Күөх мирэлэр эһиги
Сиргэ хаптаанна
Сибигинэстигит дуу? Тоҕо?
Ытаньах оҕолуу
Ый-хай туттугут. Тоҕо?

Аймалбан
Абыраабакка
Уһаан-кэнгээн
Улуйа турда.
Аан дойду, санаабар,
Бары барыта,
Арбы-сарбы
Барбыта...

Маннык кэмнэ
Бар дьонуттан арахсан,
Тыһа быстан
Тыылы тэбөн,
Биһир бэртээхэй киһи
Биһигиттэн арахсар.
Өйбөр
Өһөн эрэр киһи уоһа —
Долгунна умсаахтыыр
Туос тыы.

Түллэ мөхсөр долгун
Түгнөри охсуор диэри,
Үрүг күүгэнинөн
Үлөн-аллан
Үйэбэ сүтэригэр
Өр да мугнаанна.
Киһи барахсая
Кэбирэхтик арахсыан бабарбат,
Олоххо тардыстар баба
Оинук барба.

Кинкиниир киэн халлаан!
Кинигин тобо аһыммат
Кииллимөрдәнниг?
Кингэммитти дьэбирсийдинг?
Эбирийөн биир тылы
Этиэбин бабарбыта эбээт!

Оо, үрүг күммүт
Олус да суостаах этиг.
Тобо
Илгийэр сылааскын былдыаан
Илиитин-атабын бөбүөртүг?
Суох буоляр күнүгөр
Суоскун тобо татыарсыттыг?

Оо, нэнигийөр
Ийэ сирбит барахсан!
Киэн дөлөгэй даҕаны
Кэрингнээх этиг.
Ол бэйэнг тобо,
Обофуттан мэлһөйдэппитти,
Бобутуннаран буор суорбаннаары
Бу иин хастардыг?

Саатар кылгастык
Сааһын уһатыаххын.

Бэрт кыратык уһатаргын
Бэйэн мөлүйүөнүнэн сылгыттан
Сарбыллар саға
Санаатың дуо?..
Симэлийэр эрэри
Сиргэ тобо төрүүбүтүй!..

Били киһи аттыгар
Оболоро
Өйдөрө-санаалара тууйулар...
Өрөһүлтө суох,
Өһөн эрэр
Биир сырдык дууһа...

Ордуу иһигэр
Сага төрөөбүт
Обо ытаан тыҥкынаахтыыр...
Хабыс тыалтан тоҥмут уһун
Хамсата сатаан өлөн эрээччи
Иһилдэр иһиллибэттик эппитэ:
— Иккиһин эргиллиэм... нунни--им...
Ийэ сирбэр
Эһигини кытта буолуом...
Эймэнимэн, оболоруом...

2

Нунһии...
Норуоллар номох баар:
Бэркэ таптаппыт киһилии киһи
Биһаҕиттэн хаһан да араһпат.

Кини
Ньургун эр бэрдэ буолан
Иккистээн төрүүр үгастээх.
Иккистээн ыччакка

Ийэ оботунан эргиллэн,
Ис иһиттэн утумнаан,
Дьүһүннүүн-мөссүөһүннүүн, өйдүүн
Дьүһүллэн-сүһүллэн төрүүр диэн.
Номох туспаттан тутуллаах,
Кураанах хойгур тойбох диэмэнг.
Бука, муударас бөрдө,
Мун-таар буолбут кэмнэргэ,
Бу маннык буоллар ханнык диэн
Бу номобу булан айдаба!

Санаа

Саппабыран самныбатын,
Сырдык өйдөөх, ыраас дууһа,
Мэлдьи

дьону ордук санаттын;

Мэлдьи

өлүүнү олох кыайдын;

Мэлдьи

сулустуу чабылайдын;

Мэлдьи

сүрэххэ сырыттын диэн,

Күрүөх-билэ дьоннуун-доботтордуун
Көнньүөрдэн эппит буоллаба!

3

Биир ытык кырдыбаһас эбэттэм
Биирдө мин ыйыппытым:
— Эбэккэм, киһи бу ийэ сиргэ,
Эт эрэ, иккистээн эргиллэр дуо?
Итинник этэллэрин
Итэбэйиэххэ сөп дуо?

Эмээхсин онно

Эппитэ: «Итэбэйиминэ!

Тоџо итэбэйэр куһаҕаны
Дьон үтүө баҕатын
Сырдык ыратын?!..»

Мин мичээрдээбиппин
Биллэрбэккэ, эбэн эттим:
— Эн сабыс-саҕа сиэннэнинг,
Этэргинэн буоллабына, бука,
Ким эрэ нунниита
Кэллэ диэн олордобунг.

— Сиэним дуо? — сэргии түстэ,
Сирийэн өрө көрөн таһаарда,—
Атын оҕолор курдук кини эмиэ
Адьас икки нунниилаах.

— Чахчы, ама оннук дуо?
— Чахчыта оннук. Маҕнайгыта —
Биһиэхэ ытык-мааны,
Бэрт үтүө кырдыаҕас,
Мэйиҥээ диэн баара, ол нунниита.
Оттон иккис нуннии
Оҕолор бүтүүннэрин эһэтэ дии.
Улууттан улуу киһибит
Ураты чугас учууталбыт,
Ол нунниита.

Ильһи этэр диэн
Испэр сэрэйбитим.
Дьэ кырдык,
Ленин үгүс сиэн
Дьингээх нунниилара!
Өспөт өй,
Өлбөт өрөгөй —
Ленин тыла!

Ленин тына
Бары оѳо — сиэнгэ
Барыларыгар баар:
Оѳонньоттор онгорбут олохторун
Сиэниэр ситэрэн иһэллэр.
Номох ол иһин
Дойѳох буолбатах.

Нунни эргиллэр диэн
Куһаѳана суох номох.
Ол иһин оѳо-сиэн
Олоѳор умнуллубат.
Үтүѳэ тардысты,
Үчүгэйгэ баѳары
Биһиги олохпутун
Мэһэйдээбэт, доѳоттоор!

Дьэ эн ол иһин
Эһэлэрин
Баѳарбыт баѳаларын
Силигин ситэриэхтээххин.
Төрүөҥ инниттэн түстээн
Эппит этиилэрин истиэхтээххин.
Сагарды хаамар
Сааскыттан
Эһэн, аѳан суолун солуурга —
Утумнаан ууһуурга
Эн өйдөөн үөрэниэхтээххин.

Оѳонньоттор
Оѳонон солбуллан,
Онгорон испит
Олохторо тутулар.
Им-балайга
Илиилэрин иминэн
Кинилэр уурбут

Дьоллорун акылаатын,
Арбан аартыктарын
Салбаан үрдэтэн, уһатан
Сырдык суолга тириэрдэбит...

Көлүөнөлөр
Күөх суугуннара иһиллэр.
Сыллар ааһаллар,
Хонуктар усталлар.
Хас сүрэх хааныгар
Улуу Ленин тиллэр!
Биһиги өлбөт үйэлээх
Барыбыт нунниита —
Барыбыт
Өрхөн өйүн иэйиитэ.

КҮН МЭЛДЫИ КӨРДҮН

Аан тыл

Одурууннаах олохтоох

Орто дойдубут оѳото

Кини барахсан, эн

кэпсиэ эрэ, кэпсиэ эрэ,

Хас төгүл

Хапсыһыттан ордон,

Хас төгүл

Уһуура ордоотоон:

— Хоттум! Хотторботум! — диэн

Нүһэр-нүһэрдик эттинг этэй?

Эн сырдык ыраѳар,

Үөмэн тийибэт

Үрдүк санааѳар,

Эн сындадбаннаах сырыыгар

Чорон соѳотох

туруулаһар этинг дии.

Сирдэри,

тыалары,

уулары сэмсээн,

Хабыр айылѳаны кытта хатыйсам,

Чорон соѳотох

сырдыкка баѳарарын,

Чорон соѳотох

дьолго дьулуһарын.

Муус куйаарга халынг харанга.

Муус куйаарга

Муннаһан сылдыбыт

Саамай чугас доѳорунг,

Саамай истинг санаалааѳынг

Аттыгар өлөн өхтөр.
Абыралы-көмүскэли
Тугу да толук биэрэн
Туохтан,
кимтэн булуоҕай!

Санньардаах ол саххар,
Салбаҕырбыт ыар чааскар,
Харыстаабыккын аралдьытар
Хантан оннук кэлээхтиэй!
Түгкэтэх түбөҕөр,
Хобдох хомоҕор
Биирдэ эмэ бягэ сарыҥга
Бигэнэ түһөр баҕалааххын.

Ким эмит
Эрэйгин өйдүүр
Эйэбэс харабын көрүүххүн,
Ким эмит
Элэккэй тыллаах
Эбэрдэтин истиэххин
Хайдахтаах баҕарабын,
Хантан оннук кэлиэй!

Баҕар кими эмэ көрсөөрү
Бара-кэлэ сатаахтыыгын.
Иэгэйэр икки атах суох.
Иччитэх,
муус чонкуйа куйаар...
Өйөһөр үтүө сүрэхтээби,
Абырыр амарах санаалаабы
Бу дойдугуттан ылбычча
Булбат буоллун эбээт.

Бука ол иһин буолаахтыа,
Бу тон куйаар мускууруттан,
Амырыннаах соботохсуйуу

Аанныырыттан
Өйгүттэн

доботтору үөскэппитинг.

Кутталлаах кэмгэр
Кинилэри
Куйах-хахха туттаары —
Тагараларым буолаллар диэн
Таптаан-ньымааттаан
Ааттаабытыг.

Сир ийэн —
Эмиэ тагара,
Хайыр-хайан —
Эмиэ тагара,
Устар уун —
Эмиэ тагара.
Үгэр тагарам бастыга,
Үрдүк суутум үтүөтэ
Үрүг Күнүм буолар диэбитинг.

МАҢНАЙГЫ ЧААҢА

Тагаралар тагаралара
Тапталлаах Улуу Күммүөт!
Аан дойдуга
Аламай Күнтэн ордук
Сырдык сырайдаах,
Үтүө өлбөөдүйбэт өйдөөх,
Күрүлгэн модун күүстээх суох диэн
Эйиэхэ сүгүрүйэн
Дьүкээгирдэр
Этэллэрэ сөптөөбүөн!

Эн үтүө санаабынан,
Эрэйи-кыһалҕаны кыччатан,
Кыһыл көмүс куударалаах

Кыра бырааккын —
Мэрууну —
Биһиэхэ дьүкээгирдэргэ
Биэрбитиг буолбаат.

Былыт курдук баһаам хойуу
Барбата суох көтөрдөрү,
Эрчимнээх-тэтимнээх
Эмис,

талыы табалары
Үмүөрдэн үөскэтэн
Үүрэн аҕаларыг буолбаат.

Сутука,

сигэ илимнэрбитигэр

Субуллаан кэлэи

ингинниннэр диэн

Минньигэс өрөбөлөөх

балыктар

Биһиэхэ кэлэр

ааннарын аһан,

Өрүстөр

халыг хаппах муустарын

Үлтү күөрэлииринг буолбаат.

Аан дойдуга,

Күн,

Эн эмнэ

Солбуллубат соҕотоххун.

Сыр-сири

Ордорбокко кэрийэн,

Соло-иллэн буолбаккын.

Баҕарбатыргын да

Дьүкээгирдэртэн

Быралгылаан баран хаалаҕым,

Хаардаах

Харага барыкка

Хаалларан,
Харах уутун халытабын.

Эйигин кытта бииргэ
Эрбийэлээхпит бийнэ эккирэтинэн,
Хотобойдоохпут холбоһон куотан,
Хоту дойдубут хобдохсуйар.

Ыраас ньуурдаах күммүт,
Ытык, улуу эргиллибэттии,
Антах барда дуу диэн
Харангаба сытан санаатахха,
Хараастых санаа кэлэр.
Эрэйтэн эгин санаалар
Эриэн үөннүү эриллэллэр:
Аламай күммүт манна
Аны күөрэйиэ суоҕа,
Түбүлээн түһэн турар
Түлэй түүн халбарыйыа суоҕа;
Тахсар сардананан аны
Таба сыламныа суоҕа.
Арах да!.. Итинник саныабы
Аһары ынырык,
ыгарахан.

Мунура-улаҕата биллибэт
Муустаах хомурабынан
Бүтүннүү тумнары бүрүллэн,
Бүдүгүрэн сытар туундарабар
Эн, дьүкээгир,
Суос-соботоххун.
Эн соботох арангаччын,
Эн соботох чугас доборунг —
Эн иннигэр
Ити кыламныырынг.

Күн тагаран күндү бэлэбэ

Күөнэ көмүс уорбалаабыг,
Күөмчүгтэн көмүскэлиг,
Көрөрүг эрэ бу уотуг
Хараара өһөн бардабына
Хайаахтыаһый?.. Хамсанан көр.
Уоккун эрэ умулларыма,
Уоту кытта
Олох умуллар.

Иэримэ дьинэг иччитэ эбээт,
Итин таһаһыг кини эбээт.
Баар-суох баайыг-дуолуг
Барыта манна сылдыар эбээт.

Аал уотуг эмиз үссэмэн
Аһыан-сизин баһараахтыыр,
Сибигинэйэн этэр тыла
Симиктик иһиллэргэ дылы:
— Добоор, дьүкээгир киһитэ,
Дук гын, аскыттан бэрс.
Барбыт улуу таһараны —
Күнү —
Баһан хоту, ыгыран кэлиэм...

Дьулааннаах далай хараһа
Ортотугар олорор
Ырытта ырбыт дьүкээгир
Тугу булан дук гыһыай?
Тымныы
Дьар курдук тымныы
ярангатыгар
Тыал эрэ
таһынан-иһинэн дьаарбайар.

Холумтанын
тон хоонһуугар
Хонкунуу куурбут олгуй,
Утуйбут түөс ыт тэнэ,

Умса ууруллан

сытаахтыыр.

Харанга далайга

Ханган ас ылыай?

Хабар

Бэйэтигэр бағалаах.

Адъас тимирбит хамсыыр харамай,—

Аһылык буолуох айылаах.

Харананы кыйдыы сатаан,

Халтан муус хордобойдорго,

Тумара түүнгө

тууснаннаан,

Улахан кутааны уматаллар.

Тымыры баттаан,

тыһы тууйан,

Тымныы,

аччыктааһын,

кутурбан —

Өргөстөөх үс өстөөхтөр

Дьүкээгирдэри сордуулар.

Тууйулан олорор дьүкээгирдэр

Туох баар тулууру мунһан,

Үрүг хаар үрдүгэр

Үгкүү,

ырыа

түһәрдилэр:

— Аан дойдубут, арыллай,

Сыалыһардыы сылаанһый!

Эйнэхэ эрэнэр санаабытынан

Эи сүрэбин үрдүгэр,

Күн — Улуу тангарабыт

Көрдүн-кэллин диэн

Улахан кутааны

отуннубут.

Хайчиэ Лачин Мэруу *
Харананы кыайдын диэн,
Хоруолаах уккунньабы
Хонук өйүө
биэрдибит.

Тымнытыма киниини
Тыынын уһат,
умулларыма.

Халынг хара тириини
Халлаантан хастыы тат.
Дьүкэгнирийэ үрдүнэн
Кыһыл көмүс кынаттанан
Күлүбүрүү көттүн,
Күн тагараны көрдүн.
Саатар чыпчылыиыгы түгөнө
Сырдыкпыт көһүннэр,
Түннүкпүтүн аппат,
Түүммүтүн сырдат.
Халлаан халынг тириитин
Хастыы сууйан, самыырдат.
Өрүстэр кэтит иэниэрин
Өлгөм сүүрүгүэн чалбарыт.
Өргөс долгунга балык
Өрөбөтө кылабачынчыахтын,
Сыты туйах тыаһыттан
Сыһы-эйээн

сага аллайыахтын.

Үгүс үөр көтөр үөһэнэн
Аймалаһан ааһыахтын,
Кыталык кый үрдүгүнэн
Кыгкыначчы ыллыахтын.

Хотооллор хордобойдоругар
Ооньуу түһүлгэтэ олохсуйдун.

Хайалар халчааннарыгар
Кылааннаах түүлээх хорбойдун.

Ааттаһымыгытын, көрдөһүүбүтүн
Аан дойдубут ылынахтын.
Сабыстыбат харага төлөрүйэн,
Сырдыкпыт арыллыахтын!

* * *

Дьүкөгирийэ аччык дьоно
Үндөрийэ быстан олорон,
Эрэллөөхтэригэр Мөрүүга
Элэ тылларын этөллөр.
Халлаан энгийэтигэр
Ханан буруо сыккырыыр,
Иэйэ-куойа, энэлийө
Эрэйдэрин дьон ылыыр:
Күлүмнүүр сардага көһүннөр диэн,
Күрүлүүр күммүт күөрэйдэр диэн,
Ырыа хоһооно биллэр
Ытыгыр курдук иһиллэр.

ИККИС ЧААҤА

Дьобус да кэмнэ дьоллоһон,
Баба хоту баран-кэлэн,
Туохха хаһан бабараргынан
Туран-олорон сылдыар,
Тойук-ырыа добордоһор
Тугун бабас үчүгэйэй!

Ол эрэри
Ытык кырдыбаһастар:
— Оонньуу-көр суола кылгас,
Кини киһи уоһуттаһа быһтар,

Көхтөр-уостар кэмэ
Сааскы сибэкки тылларын
Саба дөбөн, сиик тэнэ
Дииллэрэ ала чахчы,
Дииллэрэ адьас кырдык.
Күнү
Дүкээгир көрдөнөн ажалара,
Күнэ
Сотору арахсан барара.
Хаар кыыдамныырын кытта,
Хам тонгон
ырыа быстар.

Эмиэ
Эрэй-кыһалба кэлэр,
Эмиэ
Харана хам баттыыр.
Күн ыраах сирдэри тэлэр,
Күн тэлөһийэн айанныыр.
Бөбүүрбүт,
Аччык дүкээгир
Бүрүүкээбит кыһыны хайдах ааһар?!
Мэруу тыла мэлдьи биир:
— Миэхэ эмиэ аста ажал.

Оннук сылтан сылга
Олох устар... Улам кыһалба
Кыпчырыйара кытаатан иһэр,
Кытаанах кытабас
ылан иһэр.

Ол олодохторуна
арай биирдэ
Ордууларыгар
ыалдьыт киирдэ.
Хагдарыйбыт сэтнэнэх оттуу
Сырдык арабас баттахтаах,
Сайынны халлаан толбонунуу

Саһархайдыгы күөх харахтаах.

Кинини

аргыс тыаллыын

Кэлсибитэ диэн кэпсииллэр.

Дьикти киһи

дүһүннүүн-тыллыын!

Дьиктини сэхэргиир дииллэр:

Туспа дойду эргизмэсигэ

Обуруктаах-угайылаах өйүн

Обуур.

илэм курдук

итэн,

Тумнартаан иһэрин көрүң:

— Дүкээгирдэр, улуу таңараны —

Аламай күнү

арахпакка араабылыгыт.

Тура-тура күнү ыңырангыт,

Күнү салгытан кыһырмагыт.

Алдьархайы салпакка абыннахха,

Алдьархай сытайан аанныыр.

Муну-сору үгүстүк үөттэххэ,

Мун-сор мунутуура буулуур.

Үрдүк таңараны араабылааман,

Үлэтэ-хамнаһа бэйэтэ элбөх.

Кини көмө арагаччылара —

Киһиэхэ

икки таңара баар эбээт.

Иисус Христос — маннайгы таңара,

Иккис таңара — ыраахтаабы.

Иисус — истэр

ким тугу санарарын,

Иккис — билэр

сир дьонун дьаһайыахтаабын.

Билиэхтээххит эһиги,

дүкээгирдэр,

Билигн онно

тылгытын тирнэрднэхпн

Иккиэн

Күнү хытта биирдэр.

Иккиэн

дьонуннарын билиэххит.

Манган күнгүтүн эргитивэххит.

Манньатын

тугу барытын биэриэххит...

Сага тангаралар

Дьүкээгирдэргэ

Кэлбиттэрин кэнчиттэн

Кырдык да

Олохторугар

Эгин дьикти

Көстүбүтэ.

Аны

Табаах днэн дьикти оту

Тардан бусхатар буоллулар.

Арыгы днэн дьикти ууну

Амсайан

итирэр буоллулар.

Арай

харанга халлаан сырдаабат,

Арай

хатан тымныы убараабат.

Дьүкээгир дьонун олобор

Үлүгэр дөксө үөдүйөр,

Дьон

уоспа ыарыштан охтор,

Дьон

абии үлүгэргэ түһөр.

Түлэй бараан түүн

бүрүүкүүр,

Түбөлөргө

өлөр өлүү

Сылаанньгта сырдаппат буоллун?
Хоргуйан-быстар өһөр сахха
Өрүһүлтэ буолуо, баҕар, диэн,
Хоролорго үгмүт ыһырыктаах
Ыар айыбытыгар
Хойохтоох
Хом санаан
Хонноҕо баҕас тутун өрөй?
Оо, дьэ, оттон ол одуруун кэмгэ
Уу-һымниликээн,
Тон-дьяаһын этин буолбаат!
Си хаалыахтааҕар
 сэрэтэн-сэрбэтэн,
Сир аннынан сибис гыныан этэ:
«Симирик түүннэр
Силлиэлэрэ-буурбалара
Сиксидлэн иһэллэр»,— диэн.
Кэммит-кәрдиибит
Кэли үүтүнүү бүтэйдэ дуо манан?
Аны анаарбат айылгылаах үһүбүөт
Аламай мичээрдээх
 сааскы саһарбалары,
Синньэ-дьэрэкээн
Сибэкки сэтиилээх
 сөргөх киэһэлэри?
Мунжук сөгөһуулаах отох дьылбабыт
Мунгурданар үһүө, ама, манан?
Хагдан от эрэ,
Харабын уутунан сууна,
Иччиликэ дуо
Иэримэ дьинэ-түһүлгэбитин?
Күһүгнү сэбирдөхтәрдии
Күлүктэрэ эрэ хаалыа дуо
Ыллам ырыаларбыт,
Ылбаҕай үһүйээннәрбит?
Самьина дуо саманан

эстэр тинэх иэдээн

тирээта,

Иккиттэн биир киччиргэннээх кэм кэллэ.—

Истэриттэн долгуйан итинник эттилэр...

Ол эрээри

Ойон тахсар күнү кытта табис-төнгө

Сылаас сырдык улам

сыдыайа тарбанна,

Саппабырбыгы унугуннараp

Саргылаах сонуннар-санналар

кый-үөһэ таластылар:

«Имирир тыннаах бүүс-бүттүүн

Имири эстэр онгоһуута суох.

Кимнэрэ эрэ,

Килбик сибэжкилии тыллан,

Улуу таптап уйулгуллах уотугар

Унаарылла сылаанньылар

Уонна, оҕо төрөтөн,

Аан дойдуттан

Айыһыһыт аймах айбыта

Аас буруолуу

тарбанан сүппэтин диэн,

Аны үүнэр көлүөнэ аймахха

Арылык кустук далаһа бырабынар...»

Сонно,

Соргу-дыаалы салаллаары гынна диэн,

Тумара тунаа-манган ньуурун устун,

Туран, сундулуһа сүүрдүлөр

сур бөрө буркуннар:

«Дьүкээбиллэр,

Дьүдэххит дьүгэлийиэ суоҕа үйэ-саас!»...

Үгэр-сүктэр

Үрүн күн таһарабыт!

Түүнүгү үрүмэччилии болоорхой,

Түһкэтэх олохпутун, оо, тоҕо

күлүнгүүр.

Хоргуйуу,
Ыар-ынчыж,
Өлүү-сүтүү
Кутаа тулатынан үнкүүлүүр...

Итинтэн сотору

иккис дьикти

Иниллитэ, этинг эппитинии:
«Таңара суох!» — диэн ньыргизэр
Тарбанан тийөөн кэлэр.

— Таңара суох, таңара суох!

— Ыраахтаабы эмиз суох!

«Ити тылга туох эрэ дьикти баар»,—

Саһарба кытта саһарбыта.

«Ити тылга туох эрэ дьикти баар»,—

Сир-дойду кытта сибигинэйбитэ.

«Ити тылга туох эрэ дьикти баар»,—

Убаһас уу кытта ботугураабыта.

«Ити тылга туох эрэ дьикти баар»,—

Түс-бас түөргүһүт кырдыһастыы,

Сааһын тухары саһарбакка сыппыт

Сымара таас

сымыһабыш атыппыта.

Сөрү-сөбөн,

уйулбалара уһуктан,

Сөңүөрбүт уоттарын

сөргүтэ-сөргүтэ,

«Ити тылга туох эрэ дьикти баар»,—

диэн

Дьүкээгирдэр

түүннэри сүпсүстүлэр,

«Биитэр

өлүүттэн өрүһүллэр

өрөгөй үүннэ,

Биитэр

Саргы-дьаалыбыт?

Үтүө-мааны барыта
 түгнэри хайыһан,
Көндөй көхсүнү эрэ көрөр
Көһүүн аналлаахтыт дуор!..

ҮНҮС ЧААҢА

Бүтэйэ төйүөрбүт сиргэ
Бүрүүкээбит улугуруу,
 умнуллуу,
Бэл, аас-туман былыттар
Быдана быралыйбыттар кый-бырах.
Арай,
Ханна эрэ
Соботох хаалан сордонор сүрэх
Кыл тыынын кыыкына
 дууһаны аалар,
Кураанах наартаны
 жирөр сутаакы ыт,
Уук буолан, улуйан онолуйар...
Арай
Ханна эрэ
Ордон хаалбыт сыжкырас буруо
Сылааһын тобоһунан
Кууһар кугдаххай туундараны —
Ити
Өлөр өлүүттэн куоппут
Чорон ыаллар,
Хобдобурбут булгунньахтар
Хомурахтаах хооньуларыгар бүгөн,
Өбүгэлэрин дойдуларыгар
Бужатыннаахтык көһөн барар
Бүтөр тинэх кәрдиелэрин
Манаһаллар —
Үлүгэр бүрүүкүөн иннинэ

Үрүн күнү,
аһабас халлааны
Анааран хаалар
Алгыстаах бажа баар!

* * *

— Ээй, тынар тыннаах баар дуо? —
Тордобу кым эрэ
Тордурбатар таһыттан.
Аата, дьэ,
Өлөр өлүү бэйэтинэн
Икки атахтаах буолан кубулунан,
Дьүкээгирдөр уорабайдарын
Таба тайанна курдуок?
— Оо, дьэ,
Үөдөн түгэбэр олорор дьон эбиккит,
Арычча буллум алаһабытын! —
Кэлбит малдыт тынна сыдаас,
Көрбүтэ-истибитэ да ыраас.

Уонна оллоон аттыгар олорто.
Умуллан эрэр уоту күөдьүттэ.
Дьнө иһэ
Хайтах эрэ соботохто
Илэ-бааччы итиһэ түстө.
Уот сандаластыыр сырдыгар
Ыалдыт сэнэх сөбөрөтэ

көстөр:

Сүүһүттэн
Бизс салаалаах сулус тыгар.
Холумтантан
Кыым кытыаста көтөр...

Ыалдыт турда:
— Турун эрэ,

Мин эһиэхэ мээһөбү кэлбэтим,
Бука диян истин,
Кэскилгит кэрэ,
Бу эрэйгит аны эргийбэтин.
Бүгүһүтүтэн эһиэхэ эмиэ
Урукку ыар олоххут умнуллуо.
Билигин
Сага олоххут чэчириэ,
Биһиги ону бииргэ оноруохпут.
Бу дойдуга буулаабыт
Мунгу-сору
Букатыннаахтык суох онороору,
Бары баттаммыт дьоннору
Ленин сирдыт
Сомоболообут!
Саас тухары сабардаабыт түүһүтүтүн
Сага күн күнүскүтүтүнэн солбуйуллуо.
Киэр барыа хоргуйуу, өлүү-сүтүү,
Киэн олгуйбут оргутуллуо.
Хоонньуттан хостоон таһаарда
Хотугу дойду сага Күнүн.
Ол Күн —
Кыһар өгнөөх кыһыл былаах —
Дьэһи сьрдатаһан сандаарта!

Көрөөт
Дьүкээгирдэр сүрэхтэрэ итийдэ,
Көрөөт
Иэдэстэрин имэ кэйдэ.
Элбэхтик кэлээччиттэн кэһэйһиннэр
Эмиэ да муһаахсыһаллар,
сэрэнэллэр.

«Тугу гыһабыт?» — өдэрдэр ыйыталлар.
«Толкуйдуохха!» — кьрдьабастар быһаараллар.
Чугуннуу-чугуннуу
туган көрдүлэр,

Того эрэ олус долгуйа үөрдүлэр.
Үөрүүлэрэ
Үрүг кыталык буолла,
Үөр көтөр күйгүөрэ көтүүтэ буолла:
— Уруккуну олорон

абыраммыт абыһах,

Саҥа сырдыкка — саҥа күнгэ —
Айхал!

Сэkkэ-сөлөөнгө тийбэтэрбит, — диирдин
Сэрэнэн-сэрэнэн, тылы биирдин
Эрэйгэ эриллибит сүрэхтэриттэн
Этэн таһаардылар,
тула түмсэн.

Мааны ыалдыт

маннык эбэн эттэ:

— Манна миигин

Ленин

көннөрү ыппата

Эмтииргэ уонна үөрэтэргэ
Эһиэхэ анаан миигин ытта...

Онтон ыла

Туундара уорбата унаар күөбүнэн
Туналыа сырдаан барбыта.
Киирбэт, үйэлээх Күнүнэн
Кини тута сандаарбыта.

түмүк тыл

Иччитэхсийэн испит сирбэр
Ильич сырдык сардангата —
Дьүкээгир үрдүнэн киирбэт
Өрөгөйдөөх күн тахсыабыттан
Хонук-дьыл биллибэkkэ аһар,
Хоту дойдубар олох тубуста.
Умжулунна

Унун кыһын хонугун аабар,
Уйгулаах олох дьоллоохтук устар.

Ленин! — оҕо магнайгы тыла.
Ленин! — оҕонньор тигэх тыла.
Дьүкээгир кинитин ыраас таптала,
Дьүкээгир кинитин сырдык чабыла.

Хас дьинэ — яранга ахсын,
Хас сүрэх ырыатын ахсын,—
Кини сырдыга-сылааһа умайар,
Кини сырдыга-үөрөбү суол ыйар.

Харага буурба,
Хаар-муус тымныы
Аны хам ылбат, куттаабат
Дьүкээгир суола уһаата,
Кини үрдүтүнэн айанныыр!
Ленин сырдыга эркиниттөн тыгар,
Ленин кырдыга сүрөбөр сылдыар.
Манган мин дойдум өрөгөйдүүр:
Мин сүрөбүм өрө күүрөр!
Манньык күн
 мөлдүи көрдүн!
Аан дойдуну барытын сылыттын!

ИНИНЭЭБИТЭ

I

*** «Күндүттэн күрдүм». С. Дадаскинов тылбааһа	5
Ийэм мөссүөгнэ. И. Уйаандын тылбааһа	6
*** «Билэбин дуо». И. Гоголев тылбааһа	7
*** «Аҕам сыыдам табаларын». И. Гоголев тылб.	8
*** «Буурба модук муоһа тостон». С. Дадаскинов тылбааһа	9
*** «Эртэ арбаҕас курдук». Л. Попов тылбааһа.	11
Тэки Одуложка. С. Дадаскинов тылбааһа	12
*** «О дьикти да дьикти!» С. Дадаскинов тылб.	13
Дьүтээбил уота. М. Тимофеев тылбааһа	14
*** «Өбүгэлэрим». В. Сивцов тылбааһа	16
*** «Былыр олорбут эбиттэр». В. Сивцов тылб.	18
*** «Сулустар соботохсуйан». Л. Попов тылб.	19
*** «Мин аттыбар турар». С. Тарасов тылбааһа.	20
*** «Аастыйбыт төбөлөөх Албай хайам». И. Федосеев тылбааһа	22
*** «Мин төрүт өбүгэлэрим». К. Туйаарыскай тылбааһа	23
*** «Мин дьадаҥы өбүгэлэрим». С. Дадаскинов тылбааһа	24
*** «Аар кырдыҕас — пенсионер ити». К. Уурас-тыҕрап тылбааһа	25
*** «Уу-чуумпу». А. Старостин тылбааһа	27
*** «Тыҥ хатыыта хоһооннорбун». С. Тумат тылбааһа	29
Акаа Көндүбэ. В. Сивцов тылбааһа	31
*** «Бу бороохтуйан эрэр тугуччаан». С. Данилов тылбааһа	33
*** «Мин таптыыр...» В. Миронов тылбааһа	35
*** «Буруолар». С. Дадаскинов тылбааһа	37
Христофор Курилов көрүһүгэр. А. Старостин тылбааһа	38
*** «Илэ курдуга». В. Миронов тылбааһа	40

*** «Көлүүр табалара барахсаттар». С. Данилов тылбааһа	42
*** «Ыһыллан уччуйан хаалаары». К. Туйаарыс- кай тылбааһа	44
*** «Тыгалга ибигириин». В. Миронов тылбааһа	46
*** «Үчүтэй да ырыа миэхэ». И. Гоголев тыл- бааһа	47
*** «Таһырдыа тыйыс буурба». А. Старостин тылбааһа	48
*** «Мингин үөрдүөх-көтүтүөх». В. Миронов тылбааһа	49
Саяскы хонууга. С. Тумат тылбааһа	50
*** «Абуче!..» Туундара эбэкээниэм. С. Дадаски- нов тылбааһа.	52

II

Юкагир кыыһын ырыата. И. Гоголев тылбааһа.	55
Ийэм суруктарыттан. С. Данилов тылбааһа	56
*** «Ийэм кырыйда». С. Дадаскинов тылбааһа.	66
*** «Хаардаах хангыл буурбаттан». К. Туйаа- рыскай тылбааһа	67
*** «Күүтүү уонна ахтылбан». И. Гоголев тыл- бааһа	69
*** «О, олус да ынырык түүлгэ». М. Ефимов тылбааһа	71
Цивилма. С. Дадаскинов тылбааһа	72
*** «Өксүөн ардабын былыта». И. Гоголев тыл- бааһа	74
*** «Кубалар тыаһа суох көтөллөр». Ст. Дадас- кинов тылбааһа	75
*** «Алаһый үрэбин кыйа. Ст. Дадаскинов тыл- бааһа	76
*** «Халлаан...» И. Гоголев тылбааһа.	78

III

Нунни. К. Туйаарыскай тылбааһа	81
Күн мэлдьи көрдүн. К. Туйаарыскай тылбааһа.	89

Гаврил Николаевич Курилов
ПРОТАЛИНЫ

(Сборник стихов)

Художник Н. Н. Курилов
Редактор С. И. Тимофеев
Худож. редактор П. П. Соловьев
Техн. редактор М. Т. Егорова
Корректор К. Г. Андросова

Сдано в набор 27/XII-1976 г. Подписано к печати
18/V-1977 г. Формат 70x90¹/₃₂ Бумага тип № 2. Усл. п. л. 4,1
Уч.-изд. л. 3,38 Тираж 5000 экз. Заказ № 334. МЛ 51023
Цена 34 коп.

Якутское книжное издательство
г. Якутск, ул. Чайковского, 28

Якутская республиканская типография им. Ю. А. Гагарина.
г. Якутск, ул. Кирова, 9